

90 ÉVE SZÜLETETT BALASSA SÁNDOR¹

**(Budapest, 1935. január 20. – Budapest, 2021. május 14.)
a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas és Erkel Ferenc-
díjas zeneszerző, érdemes és kiváló művész,
az MMA alapító taja és alelnöke.**

I.

2025. ÉVI BALASSA SÁNDOR-DÍJ ÁTADÁSA²

A Balassa Sándor -díj, Madarassy István Kossuth-díjas szobrászművész alkotása

¹ [90 éve született Balassa Sándor zeneszerző, zeneakadémiai tanár, az MMA rendes tagja, a nemzet művésze. Ábrahám Mariann beszélgetése Balassa Sándorral a zenetanítás jelenéről és jövőjéről \(Parlando, 2017/3.\) // Ábrahám Mariann Balassa Sándor Öt testvér c. művét játssza // Hollós Máté: Vakondtúrás és Ararát. A 70 éves Balassa Sándor köszöntése \(Muzsika, 2005/1.\) // Olsvay Endre: Példával tanít. Balassa Sándor 80. születésnapjára \(Muzsika, 2015/1.\) // Felavatták Balassa Sándor sírkövét a Farkasréti temető művészarcellájában \(2022. VI. 21.\) \(Dr. Kutnyánszky Csaba és Kovács Zoltán emlékezése\) \(pdf\) \(2022/4.\) \(Parlando 2025/1.\)](#)

² Elhangzott 2025. június 28-án a Zeneakadémia Nagytermében.

Tisztelettel üdvözlöm az egyetem vezetőit, tanárait, diákjait, vendégeinket. Férjem, Balassa Sándor zeneszerzőnek, a Nemzet Művészeinek emlékére alapítottam a díjat, aki 2021.májusában halt meg. Mint tudják, alapító tagja, majd alelnöke volt a Magyar Művészeti Akadémiának. 16 évig volt a Magyar Rádió zenei rendezője és 16 évig tanított a Zeneakadémia a zeneszerzés tanszékén hangszerelést. Nagyon szerette a Zeneakadémiát, ezért alapította 1996-ban a Zeneakadémia Alapítványt, hogy segítse az intézményt, annak tanárait és a benne tanuló hallgatókat. Az alapítvány ma is működik az alapító okiratában megfogalmazottak szerint. Ez az alapítvány kezeli a díjjal kapcsolatos teendőket.

A Balassa Sándor-díjat Madarassy István Kossuth-díjas szobrászművész készítette. A díjhoz jár egy oklevél és 1.000.000.-Ft, melyet én biztosítok az Alapítvány részére.

2023-ban Medveczky Ádám professzor úr, karmesternek, 2024-ben a Budapesti Vonósok Kamarazenekarnak íteltük oda a díjat. 2025-ben Kiss Gy. László Liszt Ferenc-díjas klarinét és tárogatóművész kapja a díjat, aki ebben az évben ünnepli 70. születésnapját.

Kiss Gy. László a Balassa Sándor-díj átvétele után

Kiss Gy. László³ 1981-ben diplomázott a Zeneakadémián, 1981-től a Magyar Állami Operaház klarinétművésze lett, majd 1992-től a Budapesti Fesztiválzenekar tagja. A klarinét és a szaxofon-család minden hangszerén játszik. Húsz éve foglalkozik a tárogatóval, szólistaként és kamarazenészként is gyakran koncertezik. Szívesen tűzi műsorára a klasszikusok mellett a kortárs zeneszerzők műveit is.

Számos televízió és rádiófelvételt készített, több lemeze is megjelent. Szeretik a kollégái, tanítványai és nem utolsósorban a közönség, akiket mindig nagysikerű koncerttel ajándékoz meg.

Felkérem dr. Kutnyánszky Csaba rektorhelyettes urat, az Alapítvány elnökét, hogy közösen adjuk át a díjat Kiss Gy. Csaba művész úrnak.

*Balassa Mariann, a díj alapítója,
a zeneszerző felesége*

II. MEGTALÁLNI AZ EGYETLEN LEHETŐSÉGET Feuer Mária beszélgetése Balassa Sándorral⁴ (1972)

Életkorát tekintve a harmincasok generációjába tartozik – 1935-ben született –, pályája, késői indulása mégis a legfiatalabb zeneszerzők közé sorolja. A Zeneművészeti Főiskolát 1965-ben végezte el, mestere Szervánszky Endre volt. Az érdeklődő zenei közvélemény egy éve figyelt föl tehetségére: 1971-ben az UNESCO párizsi rádiós seregszemléjén feltűnt Dsida Jenő szövegére készült, Legenda című a cappella kórusával. A nemzetközi elismerést hazai sikerek követték: Kassák Lajos emlékére komponált Requiemjével és Győr városának megrendelésére készített Y kantátájával szinte robbanás szerűen tört a legfiatalabb zeneszerzők élvonalába. [A beszélgetés megjelenése után a Kassák-requiem első lett az 1972-es párizsi zeneszerzői seregszemlén.]*

³ [Kiss Gy. László 70](#) (Fittler Katalin, Gramofon, 2025. VI. 2.)

⁴ Feuer Mária: 50 muzsikás műhelyében. Zeneélet sorozat (Zeneműkiadó Budapest 1976) Az interjú először az Élet és Irodalom c. hetilapban jelent meg 1972-ben. A zenei illusztrációk most kerültek a beszélgetéshez!

Legenda - vegyeskarra - for mixed choir (9:45)

© 2006 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Cantata Y Op. 21 - Beney Zsuzsa "Zene" c. költeménye alapján a 700 éves Győr város... (10:50)

Balassa Sándor: Requiem Kassák Lajosért (1969) - magyar felirattal (29:10)

– *Kérem, ne vegye rossz néven, ha késői indulásának előzményéről kérdezem, de erről a közönség jóformán semmit se tud, sőt, a sikereket megelőző zeneszerzői munkásságát is alig ismeri.*

– Most kerülök először abba a helyzetbe, hogy a nyilvánosság számára fogalmazzam meg gondolataimat. Éppen ezért, mivel későn lettem zeneszerző, s kamaszkoromban, ifjú éveimben úgy éltem, mint mindenki más, mentes vagyok bizonyos szakmai babonáktól. Úgy nézem a művészetet, mint a legtöbb ember. Véleményemben csak eddig megírt műveim tapasztalataira hivatkozhatom, hiszen még sok tanulni és dolgozni való vár rám. A naiv amerikai filmek komponista-hőse leül a zongora elé, ábrándozik, és máris gyöngyözik ujjai alól a melódia – az életben azonban ez egészen másként van. A zenei kifejezésért épp úgy meg kell küzdeni, mint bármi másért. A kompozíció csiszolása épp oly példátlan türelmet, kitartást kíván, mint minden kétféle munka.

– *Akkor hadd kérdezzem meg, hogy e mesterségbeli felkészüléshez mennyire tartja fontosnak a tájékozódást, a kitekintést?*

– Az embernek figyelnie kell, hogy mi történik a külvilágban, de a kormányzást belső hang irányítja: ez határozza meg, hogy mit tegyek magamévá a jelenségek világából. A technikával való fokozatos harc nálam lényegében már küzdelem a művel. A mű eszméje szabja meg, hogy mit kell tennem megszületéséért, ezért darabról darabra új helyzetben kell a technikai teendőket megállapítanom.

– *Az együgyű filmsztorik naiv elképzeléseit említette. Tökéletesen igaza van, a zeneszerző élete, munkája nem ilyen. Mégsem állhatom meg, hogy arra bízassam: emlékezzék saját pályafutására; nem azért kérem, mert az a maga valóságában különös jelzése az élet váratlan, „mesebeli” fordulatainak, hanem azért, mert tudni szeretném, hogyan alakult-fejlődött egyénisége?*

– Remélem, nem életrajzot vár tőlem, ezért nem beszélek gyerekkoromról, háborús emlékeimről. 1950-ben szüleim kívánságára vidékről szakmunkástanulónak jöttem Pestre. Hogy milyen érző, sokat gondolkozó kamasz voltam, hogy verseket írtam, az bizonyára nem különös, de megdöbbentő az a hatás, amit A trubadúr c. operafilm váltott ki belőlem – azt hiszem, ezzel célzott az élet „mesebeli” fordulataira. Csakugyan, ha regényben olvasnám, nem hinném, hogy ettől egyszerűbe megváltozhat valaki körül a világ. A filmet 23-szor néztem meg, az operát fejből tudtam; nemcsak az áriákat, hanem az együtteseket is énekeltem, megérezve a zenei folyamatosság íveit. Ettől kezdve zeneszerző akartam lenni, olyan makacs hittel, amivel nem lehetett szembe szállni. Munkám mellett kezdtem tanulni: zenét, gimnáziumi tárgyakat, irodalmat, művészeteket, mindent egyszerre, míg 1960-ban bekerülhettem a Zeneművészeti Főiskolára. 1964 óta a Rádióban dolgozom, először forgatóként, majd zenei rendezőként. Az első években értek alkotói kudarcok, de vallom, hogy az élethez, a munkához a kudarc épp úgy hozzátartozik, mint a siker. Az egészséges egyensúlyt mindennél többre becslöm, s talán mert annyira „alulról” kerültem a pályára, a kezdeti sikertelenségben is csak a kedvező jeleket vettem észre. Ha egy művemet egyszeri előadásra elfogadták a Rádióban, vagy eljátszották növendék hangversenyen, az számomra revelációként hatott. Persze, azt sem akarom mondani, hogy nem éreztem néha keserűséget, most mégis úgy látom; ez is szükséges volt ahhoz, hogy meg őrizsem egyensúlyomat.

– *Korunk zenéjére az eszközök sokfélesége jellemző, s néhányan a zeneiség háttérbe szorításával kísérleteznek. Ön milyen utat választ?*

– Minden utat jónak tartok, amely jó zenemű megszületéséhez vezet. Ez nem stílusprobléma, hanem minőség kérdése. Mindig is így volt, ezután is így lesz ez a harc minden nemzedéknek meg kell vívnia. Ezért hiszek abban, hogy a jó megoldást egyetlen út variánsaival lehet megközelíteni. Úgy érzem, a muzikálisan determinált összefüggéseket nem helyettesíthetjük zenén kívüli összefüggésekkel, vagy összefüggéstelenségekkel. Egyáltalán nem mindegy, hogy egyik hang melyik után következik; milyen erősséggel, intenzitással, színnel, időtartammal szólal meg. A számtalan lehetőség közül az egyetlent kell megtalálni. Hiszek abban, hogy mindenkiben működik egy egészséges zenei érzék, s ha erre hallgat a komponista, akkor nem kerülhet az elméletek zsákutcájába.

– *Rádiós munkáját hogyan tudja összeegyeztetni a komponálással?*

– Rádiós munkámat szeretem. Mégis: a kötetlen munkaidő sokszor kizökölt a folyamatos komponálásból, viszont éppen ez az elszakadás erősíti a tudatos kontrollt. A zenei rendezés során olyan szempontokkal találkozom, amelyek végül is segítik alkotó-munkámat. A Rádiónak köszönhetem, hogy nagyon sok kortársi művet ismerhettem meg ezek jelentős része magyar.

– *Ha jól értettem, akkor az önmagában felgyűlt mondani-való kifejezésére törekszik, s ez azt is jelenti, hogy a változó élet változó pillanatainak változó reakcióit rögzíti. Nem köti-e meg ezt a szabadságot az alkotói megrendelések célja?*

– Nem, mert csak annak a megbízásnak teszek eleget, amely egybeesik éppen komponálandó darabommal. Egyszerre csak egy művön tudok dolgozni; ha közben eszembe jut más ötlet, lejegyzem és elteszem talán egyszer még felhasználhatom.

– *Sokan úgy vélik, hogy a zeneiségtől távolodó irányzatok ellenhatására óhatatlanul valamiféle újjá értelmezett romantika születik majd. A zeneiség fontosságában hívő zeneszerző mit gondol erről?*

– Én azt hiszem, a romantika bizonyos mértékig hajlam kérdése, s nemcsak korjelenség. Megszoktuk, hogy a művészet mindig az emberi személyiség megnyilvánulásainak legmagasabb fóruma volt. Tőlünk függ, hogy ezután is így maradjon.

FÜGGELÉK

***Kroó György alábbi kritikája Balassa Sándor Requiem Kassák Lajosért c. művéről az Élet és Irodalom hetilap 1971. szeptember 4-i számában jelent meg⁵:**

A szöveg collage. A zeneszerző válogatta össze, szinte szavanként vagy soronként, sokszor teljesen új értelmi összefüggésbe ágyazva, Kassák Lajos verseiben tallózva, csupán a II. tétel épül egyetlen eredeti versre. (...) A Requiem négy tételes felépítését éles kontrasztok, szín- és karakterkülönbségek – végig drámai szándék jellemzi. Az első rész zenéje feketét feketébe szöve teríti ránk az éjszaka súlyos palástját. A sír, a magány légkörét éreztetve, a szólamkontúrok mesteri nehézkességgel válnak ki a sötét háttérből, az idő létét, mozgását, neszeit inkább csak kitapogatjuk, mintsem látnánk, hallanánk; a kórus-deklamáció belső hangokat érzékeltet: „Fekete éjszaka van Iszapos éjszaka van Mindig éjszaka van”. S most a tenorszóló átéli és megjeleníti, amint a költő először pillant körül a halál birodalmában, amint újra átéli az élet éjszakáinak emlékét („Ments meg engem kudarcaim vadállataitól”), s amint alámerül a „testetlen mély csendesség”-ben. Közben visszatér az éjszakai deklamáció, s magát a tételt is ez kerekíti le. De előbb még van egy formailag rendbontó pillanata a tételnek, egy monumentálisan költői pillanat, amikor – most már a sírt körülállók hangját képviselve: „Elmentél és íme a fény forrása is eltűnt” – a kórus és a teljes zenekar egyetlen iszonyatos kiáltásába sűrítve, valósággal kiszakad a jajszó a lélekből: „Éjszaka”. Kevés ilyen megdöbbentő hatást ismerek az utóbbi két évtized európai zenéjében.

A II. tétel lírai közjáték, csellószólóval bevezetett szopránária. Természetigéző, inkántációs jellegű. Sorszerkezete, beszédritmusa, dallamának ornamentális rajzolata, egész távoli népzenei ihletése erre utal („Megtermékenyítettél tűz, megtermékenyítettél víz...”). A melódiasorok mindig a magasba törnek, a csillagok felé kapaszkodnak, személyes hangjuk,

⁵ Részlet Kroó György kritikájából.

expresszivitásuk is egyre nő, egyre kitárulkozóbb („Kagyló vagyok... Torony vagyok... Kereszt vagyok...”). A szopránmonológ körül, többnyire magas regiszterben, foszforeszkáló zenekari színelhő gomolyog, de ebből is melódiavonalak rajzanak ki; az összhatásban van valami kozmikus. Az epilógusban ez a tétel is eltűnik–ellebeg a szemünk előtt.

A harmadik rész apokaliptikus látomászene, a Requiem egyetlen gyors tétele, tele kitűnő effektussal, hallucinatív ötlettel, különösen a rézfúvók és a kórus kezelését illetően. (Például tenyérrel ütögetett, szájjal énekeltetett magánhangzók, három harsonára írott kádencia.) A képek, amelyeknek felidézésében a tenorszóló is részt vesz (hajsza, mélység, erdők moraja, szakadékok sikolyai stb.), nemcsak illusztrációk. Feszültség, kifejezés van bennük – a zeneszerző eddig nem ismert oldalát: a freskó iránti érzékét, kedélyvilágának eruptív, szenvedélyes rétegét tárják fel. Az érzelmek áradása azonban kikezdi az eddig hibátlan formát, a démoni scherzo egyszer-egyszer leáll, más szóval túl sok csúcspontja van, amíg végül feljut a maga végső ormára. Igaz, ez ismét ellenállhatatlan („Irtózatot tenger ez a világ!”), akárcsak az I. tétel nagy fortissimo jajkiáltása volt.

Frenetikus ereje van a rá következő pauzának és annak a pár cimbalomhangnak, amely a zárótételt, a baritonszóló prédikációját vezeti be (con calore, con amore). A dallam járata itt a gregorián énekekre emlékeztet, a forma is az ősrégi responzóriumból; a szólókra a kórus refrénje válaszol: „Nincs annyi bűnünk, hogy bocsánatot ne nyerhetnénk”. Igen, ez már a negyedik vagy ötödik stílusréteg, de ismét fontos dramaturgiai funkcióban, határozott költői elképzelés részeként. Ezért hat meggyőzően, sőt eredeti, felemelő, megtisztító értelmében a Kodály-féle Hegyi éjszakák hangulata is a tétel és a mű utójátékaiként, szövegével a nagy halottra célozva, zeneileg, a gyászmise eredeti szellemében, az örök emberi sorsra, megbékélésre, beletörődésre utalva: „...Alszol az éjben holtan és halhatatlanul”. (...)